

вул. Сухомлинського, 30, Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна
08401

e-mail: isaykina08@mail.ru

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Исайкина Елена Дмитриевна, кандидат исторических наук, доцент
кафедры документоведения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

ул. Сухомлинського, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна
08401

e-mail: isaykina08@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Isaikina Olena D., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of
Document Science Department

Pereyaslav-Khmenytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

*30, Sukhomlynskyi Street, Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine,
08401*

e-mail: isaykina08@mail.ru

УДК 316.42

КУЛЬТУРНА І МОРАЛЬНА СКЛАДОВІ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РОЗВИНЕНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Євдокимова В. В.

Стаття присвячена актуальній проблемі ціннісних орієнтацій як в українському суспільстві, так і в світі. Метою статті є розкрити важливість культурної складової як одного із чинників системного підходу до формування розвиненого суспільства в Україні, що є необхідною умовою досягнення високого рівня людського та економічного розвитку.

Показано розуміння важливості культурної складової в розвитку країн світовою спільнотою та участь України у заходах світового масштабу з даної проблематики. Проаналізовано, використовуючи

вул. Сухомлинського, 30, Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна
08401

e-mail: isaykina08@mail.ru

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Исайкина Елена Дмитриевна, кандидат исторических наук, доцент
кафедры документоведения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина
08401

e-mail: isaykina08@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Isaikina Olena D., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of
Document Science Department

Pereyaslav-Khmenytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

*30, Sukhomlynskyi Street, Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine,
08401*

e-mail: isaykina08@mail.ru

УДК 316.42

КУЛЬТУРНА І МОРАЛЬНА СКЛАДОВІ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РОЗВИНЕНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Євдокимова В. В.

Стаття присвячена актуальній проблемі ціннісних орієнтацій як в українському суспільстві, так і в світі. Метою статті є розкрити важливість культурної складової як одного із чинників системного підходу до формування розвиненого суспільства в Україні, що є необхідною умовою досягнення високого рівня людського та економічного розвитку.

Показано розуміння важливості культурної складової в розвитку країн світовою спільнотою та участь України у заходах світового масштабу з даної проблематики. Проаналізовано, використовуючи

дані Інституту соціології НАН України, рівень довіри – недовіри українського суспільства до владних інститутів держави, а також, всередині суспільства. Показано світові тенденції вирішення подібних питань. Зроблено висновок про те, що культура і моральність є основою для формування базових цінностей суспільства і від того, якими є ці цінності, залежить якість життя суспільства.

Ключові слова: культурна складова, моральна складова, довіра, соціальна значущість, рівень людського розвитку, розвинене суспільство.

КУЛЬТУРНАЯ И МОРАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЯ РАЗВИТОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

Евдокимова В. В.

Статья посвящена актуальной проблеме ценностных ориентаций как в украинском обществе, так и в мире. Целью статьи является раскрыть важность культурной составляющей как одного из факторов системного подхода к формированию развитого общества в Украине, что есть необходимым условием достижения высокого уровня человеческого и экономического развития. Показано понимание важности культурной составляющей в развитии стран мирового сообщества и участие Украины в мероприятиях мирового масштаба по данной проблематике. Проанализированы, используя данные Института социологии НАН Украины, уровень доверия – недоверия украинского общества к властным институтам государства, а также внутри общества. Показано мировые тенденции решения подобных проблем. Сделан вывод о том, что культура и нравственность является основой для формирования базовых ценностей общества и от того, каковы эти ценности, зависит качество жизни общества.

Ключевые слова: культурная составляющая, моральная составляющая, доверие, социальная значимость, уровень человеческого развития, развитое общество.

CULTURAL AND MORAL STRUCTURE AS FACTORS IN THE FORMATION OF DEVELOPED SOCIETY IN UKRAINE

Ievdokymova V. V.

The article devoted to the issue of value orientations both in Ukrainian society and in the world. The article aims to reveal the importance of the cultural component as one of the factors of a systematic approach to the formation of a developed society in Ukraine, which is essential for achieving high levels of human and economic development. Show understanding of the

importance of the cultural component in the development of the international community and Ukraine's participation in global events on this subject. Analyzed using data from the Institute of Sociology of NAS of Ukraine, trust – distrust Ukrainian society to government institutions of the state, but also within society. Show global trends solve such issues. It is concluded that culture and morality underlie the basic values of society and on what are these values depends on the quality of community life.

Key words: *cultural component, the moral component, confidence, social significance, human development, developed society.*

У сучасних умовах глобальної світової кризи **проблема** порядності та ціннісних орієнтацій суспільства як в Україні, так і світі набуває особливої **актуальності**.

Ще Огюст Конт наголошував, що держава, повинна бути гарантом суспільного порядку. Однак цього недостатньо для нормального функціонування суспільства, тому, що сталий соціальний зв'язок вимагає не лише примусу, а й певної духовної єдності – культурної складової в усіх сферах життя суспільства, як-то: управління, економіка, екологія, зайнятість, споживання, творче та художнє мистецтво і т. ін.

Метою даної праці є спроба розкрити важливість культурної складової як одного із чинників системного підходу до формування розвиненого суспільства в Україні – необхідної умови досягнення високого рівня людського та економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Перегляд наукової літератури показав зацікавленість науковців репрезентованою проблематикою, зокрема питання розглядали: політики і культури – І. Дзюба, виховання культурою – І. Бех, культуру фахової мови – Л. Мацько та Л. Кравець, культуру спілкування – Я. Радевич-Винницький і ін.

Культуру як спосіб життя розглядають Чарлз Лендрі та Франсуа Матарассо у праці «Двадцять одна стратегічна дилема культурної політики» [1; 7; 8; 10].

Не викликає сумнівів розуміння важливості культурної складової світовою спільнотою, яка систематично не тільки підкреслює значення культурної складової в усіх сферах життєдіяльності, але і дотримується своїх декларацій, які

є у відкритому доступі. Зокрема, ще у ХХ ст. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) у Декларації Мехіко щодо політики у сфері культури від 06.08.1982 року підкреслює, що «Збалансований розвиток може бути забезпечений тільки включенням культурних аспектів до стратегії розвитку, ... повага до інших у стосунках між людьми і між державами – це мир».

Україна долучається до світової спільноти і одним із підтверджень цього є міжнародний семінар: «Сучасні тенденції культурної політики в Європі», який було проведено в рамках презентації можливостей спільного проекту Ради Європи та Європейського інституту порівняльних досліджень з питань культури «Компендіум», організований Міністерством культури України, Українським центром культурних досліджень та Гете-Інститутом в Україні 10–11 вересня 2015 року.

Розглянуті публікації вказують на наявність праць та конференцій із заявленої проблематики в українській науці. Щодо результативності, хоча певні зрушення і відбуваються, їх не можна назвати системними.

Виклад основного матеріалу. Видається, що саме відсутність політичної культури призводить до катастрофічної недовіри суспільства як до законодавчих, так і виконавчих інститутів держави.

Таблиця 1

Який рівень Вашої довіри Верховній Раді? [13]

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1 Зовсім не довіряю	29,1	39,7	38,3	36,8	34,3	28,9	10,9	18,7	25,0	22,3
2 Переважно не довіряю	22,1	22,3	26,7	25,2	30,8	34,2	17,8	30,9	33,9	28,1
3 Важко сказати, довіряю чи ні	35,2	29,3	26,8	30,3	27,4	27,7	42,5	35,3	28,7	35,3
4 Переважно довіряю	7,4	6,7	5,7	5,7	6,1	7,9	24,4	13,6	11,0	12,8
5 Цілком довіряю	2,3	2,0	1,6	1,4	1,3	1,2	4,1	1,6	1,2	1,4
Не відповіли	3,8	0,0	0,8	0,6	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2	0,1

Сумарний відсоток громадян України які «зовсім не довіряють» та «переважно не довіряють» законодавчому органу України у 2005 році склав 28,7%; у 2006 – 49,6%; у 2008 – 58,9%; у 2010 – 50,4%. Бачимо катастрофічні для України дані: хоча порівняно з 2008 роком рівень недовіри зменшився на 8,5%, все ж більше половини громадян України на 2010 рік не довіряють діяльності Верховної Ради України.

Тих, хто «переважно довіряють» та «цілком довіряють» Верховній Раді у сумі на 2005 рік є 28,5%; у 2006 вже тільки – 15,2%; у 2008 – 12,2%; у 2010 – 14,2%. У загальному вигляді бачимо стійку тенденцію до зниження довіри суспільства до законодавчого органу України.

Таблиця 2

Який рівень Вашої довіри Уряду? [13]

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1 Зовсім не довіряю	28,2	32,1	36,2	27,1	30,1	25,6	10,1	18,8	25,6	18,8
2 Переважно не довіряю	22,6	22,2	25,4	22,3	28,7	32,1	15,0	29,2	28,1	24,7
3 Важко сказати, довіряю чи ні	33,8	32,8	29,9	36,2	31,4	30,9	37,8	36,4	27,7	36,7
4 Переважно довіряю	8,6	9,4	6,0	11,2	8,1	9,6	28,7	13,6	15,4	17,2
5 Цілком довіряю	2,8	3,6	1,6	2,5	1,5	1,6	7,9	2,1	3,1	2,4
Не відповіли	4,0	0,0	0,9	0,6	0,3	0,3	0,4	0,1	0,2	0,2

Діяльність Кабінету Міністрів України також не виділяється високим ступенем довіри громадян України. У 2005 році сумарний відсоток громадян України, які «зовсім не довіряють» та «переважно не довіряють» діяльності Кабінету Міністрів склав 25,1%; у 2006 – 48%; у 2008 – 53,7%; у 2010 – 43,5%; Така сама тенденція, як і з довірою до Верховної Ради: у 2010 році рівень недовіри до КМУ зменшився на 10,2%, але залишається катастрофічно високим, майже половина громадян України не довіряють діяльності КМУ.

Тих, хто «переважно довіряють» та «цілком довіряють» КМУ у 2005 році було 36,6%; у 2006 році – цей показник скоротився до 15,7%; у 2008 році – 18,5%; у 2010 році – 19,6%.

Таблиця 3

Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади? [13]

	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1 Зовсім не довіряю	27,2	22,0	15,3	19,2	20,8	19,9
2 Переважно не довіряю	27,6	28,9	26,2	29,6	29,9	28,5
3 Важко сказати, довіряю чи ні	30,6	32,1	38,3	34,2	28,2	33,7
4 Переважно довіряю	12,3	14,8	17,8	15,4	19,4	16,8
5 Цілком довіряю	2,0	1,8	2,3	1,6	1,5	1,1
Не відповіли	0,3	0,4	0,2	0,1	0,2	0,1

У 2005 році сумарний відсоток громадян України, які «зовсім не довіряють» та «переважно не довіряють» місцевим органам влади складав 41,5%; у 2006 році – 48,8%; у 2008 – 50,7%; у 2010 – 48,4%;

Тих, хто «переважно довіряють» та «цілком довіряють» місцевим органам влади у 2005 році було 20,1%; у 2006 – 17,0%; у 2008 – 20,9%; у 2010 році – 17,9%.

Таблиця 4

Динаміка довіри громадян європейських держав до Європейського парламенту (середній бал за шкалою: 0 – зовсім не довіряю; 10 – цілком довіряю) [13]

Країни Європи	N			Середній бал		
	2005	2007	2009	2005	2007	2009
Велика Британія	1662	2394	2154	3,55	3,49	3,60
Данія	1323	1505	1452	4,83	4,96	5,05
Німеччина	2598	2916	2535	4,18	4,07	4,30
Польща	1358	1721	1414	4,26	4,80	4,52
Франція	1727	1986	2004	4,31	4,37	4,62
Швейцарія	1822	1804	1560	4,61	4,76	4,83
Швеція	1721	1927	1614	3,95	4,49	4,66

У європейських країнах є тенденція до зростання довіри Європейському Парламенту. У середньому серед країн, які розглядаються, рівень довіри до Європарламенту у 2005 році становить приблизно 42%, а у 2009 році цей показник зріс до

45%. Це свідчить про виправдання очікувань громадян цих країн щодо діяльності європейського законодавчого інституту.

Можна припустити, що запорукою успіху розвинутих країн є виправдання довіри громадян до інститутів держави, що свідчить про наявність культурної складової у практичній і суспільній поведінці посадових осіб, у виконанні покладених на посадових осіб завдань і повноважень. Це спонукає і суспільство до відповідної поведінки і розповсюджує культурну складову на інші сфери життя, на професійну сферу, на економічну сферу, сферу надання послуг, сферу споживання послуг і ін. Тобто підносить суспільство на новий якісний рівень життя.

Щодо українського суспільства, варто звернути увагу на дані, які є у доступі завдяки науковцям Інституту соціології НАН України, а саме:

Таблиця 5

Відсоток громадян України, які погоджуються з судженнями, використаними у методиці вимірювання соціального цинізму [1]

Судження	1992	2000	2012	2014
Нікому не довіряти – найбезпечніше	46,7	52,0	56,6	53,9
Вважаю, що більшість людей ладні на нечесний вчинок задля вигоди	58,8	70,8	70,6	64,8
Я вважаю, що більшість людей здатні на обман, аби просунутися по службі	60,6	80,4	78,0	74,2
Думаю, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей	60,3	69,3	68,3	65,1
Більшість людей у душі не люблять обтяжувати себе заради того, щоб допомогти іншим	53,2	59,4	63,9	54,4

Більшість громадян України вважає, що довіряти нікому не можна і майже кожен здатен на нечесний поступок задля власної вигоди. Хоча, у 2014 році показники за всіма судженнями мають тенденцію до зниження, відсоток тих, хто вважає українське суспільство не порядним і не моральним залишається надзвичайно високим.

Не забуваймо, що культура в початковому сенсі означала спосіб організації суспільства, здатний забезпечити його головну потребу, а саме – потребу виживання. Тому культура не втратила

своєї соціальної значущості, оскільки проблема виживання українського суспільства залишається надзвичайно актуальною.

Ще у ХХ ст. культуру почали розуміти не тільки як мистецтво в сенсі художньо-творчого процесу, а також, як цінності і норми, певний рівень соціального саморозуміння, соціальної орієнтації людини у суспільстві. Поняття культури в сучасному сенсі розповсюджується на спосіб організації життєдіяльності людини, на продукти матеріальної і нематеріальної культури. Продукти нематеріальної культури втілюються у життя в духовних цінностях, у взаємодії соціальних норм і соціальних інститутів. Ця взаємодія передбачає створення, збереження і поширення сукупності матеріальних і нематеріальних цінностей суспільства.

Перевагою розвинених країн є те, що розвинені країни системно вивчають культурну складову в житті суспільства і беруть до уваги наукові висновки.

Життя показує, що Україні, як країні пострадянського простору, варто згадати і усвідомити знищені за радянських часів архетипи культури і моральності в сенсі прообразу, початкового образу матеріальної і нематеріальної культури.

У цьому контексті цікаво дослідити архетипи історичного розвитку культурної складової розвинених країн світу. Зокрема, дослідження Мердока Джорджа Пітера (1897–1985), який проводив кросс-культурні дослідження. Теоретичні орієнтири кросс-культурного дослідження Мердока можна виразити в таких основних положеннях: культура передається за допомогою навчання, культура прививається вихованням, культура соціальна, культура ідеаційна і її ідеаційні норми не слід плутати з фактичною поведінкою, культура забезпечує задоволення, культура адаптивна, культура інтегративна [6].

Приблизно до таких самих висновків прийшов і Алфред Луїс Кребер (1876–1960), запропонувавши погляди, які є новими для пострадянського простору. Тематами робіт Кребера були проблеми взаємовідносин культури і особистості, культурних цінностей і поведінки людини. Кребер також підкреслює, що особистість формується культурою, надаючи певної форми «несформованій» людській природі. Кожна культура має

свою систему схвалюваних способів задоволення найбільш бажаних потреб.

Цікавою з точки зору розвитку українського суспільства є друга половина наукової творчості Кребера, яку він присвятив вивченню ціннісних проблем і універсальних культурних цінностей, які, на його думку, мають допомогти вирішити світові проблеми. Зокрема, Кребер підкреслив, що страждання не може бути цінністю і сильні культури легше переживають глибокі кризи. Загалом, криза культури у суспільстві призводить до серйозного оновлення системи найвищих цінностей [14].

Леслі Алвін Уайт (1900–1975) підкреслює, що «культура – це засіб зробити життя безпечним і тривалим для людського роду».

Для України вкрай важливо засвідчити собі на якому етапі розвитку ми знаходимося [3].

Розвиненим суспільством в сучасному сенсі можна назвати таке суспільство, в якому керує культурна складова і люди схильні до доброти в більшій мірі, аніж до збагачення за будь-яку ціну. Така суспільна свідомість дає поштовх до розвитку, до досягнення добробуту і до відчуття себе гідним у суспільстві.

Породженням катастрофічного стану з культурною і моральною складовими в житті українського суспільства можна вважати радянське минуле, де виховувалось ставлення до культури як до другорядної складової. Натомість на перший план висувались «найважливіші» сфери суспільства – виробничі сили і виробничі відносини. При тому, що саме відсутність культури породжує ставлення у виробничих відносинах за принципом «не обдурити – не заробиш».

Будь-яка зміна починається з розуміння проблеми, саме тому розвинені країни, які у своєму розвитку зробили наголос на культурній складовій, мають стати прикладом для нашого суспільства. Бо саме культура дає надійність, впевненість і довіру як до інститутів влади, так і в інших суспільних відносинах. Культура є важливим елементом людської взаємодії, який має підтримувати людину в суспільному середовищі.

Натомість відсутність культури призводить до деградації і збідніння як людини, так і суспільства, збідніння не тільки

матеріального, але і морального. Моральне збідніння веде до втрати цінностей, суспільних норм і неписаних правил поведінки завдяки яким суспільство здатне вижити в період кризи, оскільки, бідність, це соціальні відносини, що характеризуються відсутністю необхідних як матеріальних, так і інтелектуальних можливостей для того, щоб провадити спосіб життя відповідний до норм прийнятих у даному суспільстві і це є довершеним фактом і закономірним явищем у будь-якому суспільстві [5].

П. І. Шевчук визначає бідність як страх перед майбутнім, зумовлений непевністю людини у своїх можливостях уберегти себе і своїх близьких від матеріальних, фінансових нестатків.

Це небезпечне явище призводить до маргіналізації суспільства як процесу зростання в суспільстві чисельності людей, які посідають окраїнне або проміжне становище у стосунку до основних елементів соціальної структури. До маргіналів зараховують частину населення, яка не бере участі у виробничому процесі, не виконує суспільних функцій, позбавлена соціального статусу та існує на кошти, що надаються із суспільних фондів або добуваються незаконним шляхом. У широкому трактуванні виявом маргінальності може бути втрата об'єктивної приналежності індивіда до конкретної спільноти, без подальшого входження в іншу, або втрата суб'єктивної ідентифікації із певною групою наголошує В. К. Ільїн.

Н. Харченко підкреслює, що причинами поширення маргіналізації можуть бути різкі суспільні зміни, що супроводжуються руйнуванням традиційних соціальних інститутів, нездатність економічної системи надати достатню кількість робочих місць для бажаючих працювати та присутність у суспільстві людей, які в силу соціально-психологічних або фізіологічних особливостей не здатні або не бажають працювати.

Високий рівень життя населення передбачає такий його матеріальний стан, що визначається обсягом і видами доходів, структурою споживання, харчування тощо і гарантує задоволення не лише життєво важливих потреб у продуктах харчування та житлі, а й соціально-культурних потреб хоча б на мінімально задовільному для суспільства рівні.

Динаміку культурної складової в житті суспільства можна прослідкувати досліджуючи історичний аспект соціальних змін. Тому є потреба проаналізувати та зрозуміти витoki поняття культурної бідності.

Поняття і причини злиденності, в тому числі і культурної, досліджували ще в IV столітті до нашої ери давньогрецькі філософи: Платон, його найвидатніший учень Аристотель, Демокрит. Платон ще в дохристиянські часи у Діалогах зазначав, що бідність – це право, що веде до низости та злодіянь, до держави бідних.

...Через пристрасть до заможності, поглинаючу всездозволеність, люди не піклуються ні про що, окрім свого власного достатку. Це і слід визнати однією з причин, чому держави не бажають серйозно вводити гідні звичаї. Через ненаситну пристрасть до золота і срібла будь-хто готовий удатися до будь-яких прийомів і засобів, чи гідні вони чи ні, лише б розбагатіти. Чи благочестивий вчинок або нечесний і безумовно ганебний, це його не цікає, лише б тільки знайти гідну їжу, пиття [9].

Культура і мораль впливає на людей і встановлює прийнятні правила поведінки у формі норм і правил. Соціальне оточення є регулятором і оцінювачем рівня культури. Особистість з високим рівнем культури відчуває потребу в моральній поведінці.

Відносини, засновані не на страху, на відміну від «Левіафану» Гоббса, а на любові (культурі) роблять людину богоподібною. Етичні підходи Платона вплинули на розвиток філософської думки наступних поколінь і залишаються надзвичайно актуальними в наші дні.

Культурну складову як невід'ємну складову виховання досліджував і Аристотель, роботи якого вплинули на весь подальший розвиток наукової і філософської думки. Твори Аристотеля стосувалися практично всіх галузей знання того часу. Аристотель зібрав і систематизував наукові доробки того часу, критично їх оцінив зі свого погляду і сам здійснив цілу низку спостережень.

Надзвичайного значення Аристотель надавав вихованню дітей, бо, на його думку, людина від природи одержує лише

зародки здібностей, які можна розвинути тільки вихованням. У природі людини у нерозривній єдності перебувають три сторони: рослинна, тваринна (вольова) і розумна. Відповідно до цих трьох сторін будується і виховання, яке повинно охоплювати фізичне, культурне і розумове виховання людини. Ці думки про виховання «згідно з природою» були розвинуті пізніше й іншими мислителями.

Наголошуючи на проблемах гідного рівня життя давньогрецькі вчені підкреслювали вплив естетичного гармонійного розвитку особистості на виховання інтелектуальних, моральних якостей людини.

Аристотель, наприклад, наголошував, що справедливість є найбільшою з добродітностей.

Аристотель розумову та етичну силу називав зброєю, якою можна користуватись і у зворотний бік, тому людина позбавлена чеснот є істотою нечесливою і дикою. Поняття справедливості Аристотель пов'язував з державою, яка служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою спілкування [1].

У творах Демокрита, одним із основних якого є твір «Великий діакосмос (світоустрій)», також чітко простежуються системні принципи етичної концепції, які варто ще раз зацитувати.

Існує два види законів – природні і встановлені людьми. Порушення перших, на його думку, неодмінно призводить до катастроф, а порушення других – до порушення моралі (це реальність – душа і розум – яка складається з особливих атомів).

Людина, як природна істота, в процесі свого історичного розвитку стала істотою суспільною: взаємодопомога сприяла виживанню людей, нужда і досвід навчили їх відрізняти корисне від шкідливого.

Добродітний спосіб життя, за Демокритом, не є вродженим. Здатність переборювати суперечності між живими почуттями і розумом, розпізнавати добро і зло, обирати правильну поведінку залежить від виховання: «Якби діти не примушувалися до праці, то вони не навчилися б ні грамоти, ні музики, ні того, що найбільше збільшує добродітність, – сорому».

Виховання, на думку Демокрита, має перед усім моральний характер.

У процесі виховання дух має привчитися черпати насолоду у самому собі, оскільки це і є змістом моральності, добродісної поведінки. Основним в етиці Демокрита є вчення про найвище благо і чесноти, які, на його думку, є способом досягнення найвищого блага, мети життя. Найвище благо – щастя індивіда, тобто добрий стан духу, самовдоволеність, спокій, рівновага, блаженство.

Найважливішими чеснотами, на його думку, є мудрість і почуття міри, завдяки яким людина відрізняє те, що справді необхідне для досягнення доброго стану духу, тобто щастя. Мудрість передбачає дар добре мислити, говорити, діяти. Добре мислити означає мати істинні думки, які звільняють людину від невинуватих тривог і страхів. Уміння добре говорити виявляється у відвертості і правдивості, а добрі діяння – у практичній моральності. При цьому поведінка підкреслювалась як визначальна роль діяльності людини.

За переконанням Демокрита, почуття міри є неодмінною умовою добродісності і щасливого життя. Основною ціллю людського життя є щастя: «Щастя і нещастя – в душі».

Щастя може досягти кожна вільна (не раб) людина, навчившись переживати почуття евтимії, благого стану душі, який не зводиться до почуття задоволення, хоч і містить його. Це стан, при якому душа перебуває у спокої, рівновазі, самовдоволеності, вільна від страхів, забобонів та інших переживань. Добрий настрій є наслідком правильного розмежування насолод.

Тільки діючи відповідно до своїх переконань, можна бути справді моральним: «Кращий з точки зору чеснот той, хто спонукається до неї внутрішнім потягом і словесним переконанням, ніж той, хто спонукається до неї законом і силою».

«Не говори і не роби нічого лихого, писав Демокрит, навіть якщо ти на самоті. Учись значно більше соромитись самого себе, ніж інших» [12].

Шотландський економіст А. Сміт, також відомий світу як філософ-мораліст, чії ідеї не втрачають актуальності і в наш

час. Зокрема, А. Сміт говорив: «Для того, щоб підняти державу з найнижчого рівня варварства до вищого ступеня добробуту, потрібен лише мир, легкі податки і терпимість в управлінні; все інше зробить природний хід речей» [11].

Основою наукової теорії Сміта було прагнення поглянути на людину з трьох точок зору: з позицій моралі і моральності, з позицій громадських та державних і з позицій економічних.

Сміт спробував пояснити економічні відносини людей саме з урахуванням особливостей їх натури, вважаючи, що людина – істота, егоїстична від природи, і її потреби носять об'єктивний, динамічний характер, оскільки складаються під впливом соціально-економічних умов розвитку суспільного виробництва і рівня матеріального добробуту, змінюються на кожному конкретному історичному етапі і цілком можуть суперечити інтересам оточуючих. Але люди все ж примудряються співробітничати один з одним заради загального блага і особистого зиску кожного. Отже, існують певні механізми, які забезпечують таку співпрацю. І якщо їх виявити, то можна зрозуміти, як створити соціально-економічні відносини більш раціонально.

Перешкодити зростанню багатства країни, вважав Сміт, може тільки нерозсудливість її правителів, оскільки, на його думку, великі нації ніколи не бідніють через марнотратство і нерозсудливість приватних осіб, але вони нерідко бідніють в результаті марнотратства і нерозсудливості представників державної влади [11].

Культурні складові і розвиток суспільства взаємопов'язані. Рівень культури, здоров'я, фізична та розумова сила народу є запорукою його ефективного розвитку.

Розвинені суспільства характеризуються не тільки високим рівнем життя, але і подоланням морального та культурного убогства. Високий і якісний рівень життя є наслідком впровадження культурної і моральної складових в усі сфери суспільних відносин.

Рух України в напрямку розбудови держави викликає гостру необхідність осмислення морально-культурної складової і в питаннях екології як одного із засадничих елементів формування сучасного суспільства.

Початок ХХІ ст. характеризується різким погіршенням якості оточуючого людину природного середовища. Систематичне забруднення річок, озер, повітря, видове знищення флори і фауни свідчать про те, суспільство і природа у своєму протистоянні наблизились до фази взаємознищення.

Культурна складова суспільного розвитку передбачає, також, і рівновагу в системі: людина – природа.

Відсутність такої рівноваги, створює реальну загрозу появи незворотних змін в природних системах, порушення основних механізмів життєзабезпечення людини.

Поняття «екологія», що походить від давньогрецького «екос» – житло, оселище, будинок, майно і «логос» – вчення, наука, останнім часом є одним із найбільш вживаних понять.

Ще у 1974 році американський біолог і еколог Баррі Комонер (1917–2012) сформулював чотири «Закони екології Баррі Комонера».

Основні положення цих Законів звучать так:

1) «Усе пов'язане з усім» – це означає, що складна динаміка екологічних процесів утворює єдину взаємопов'язану систему.

2) «Усе повинне кудись подітися» – в цьому означенні ставиться проблема відходів людської життєдіяльності.

3) «Природа знає краще» – цей закон є застереженням і закликком бути обережними з могутніми силами природи.

4) «Ніщо не дасться даром» – цей екологічний закон підкреслює те, що в глобальному сенсі екосистема є єдиним цілим і бездумне втручання в неї має бути відшкодоване.

Саме культурна і моральна складові є в основі природоперетворюючої діяльності людини. Передові науковці сучасності приділяють цьому питанню надзвичайно пильну увагу. Україну, як ядерну загрозу людству, через аварію на ЧАЕС, згадає відомий соціолог Ентоні Гідденс у розділі, що стосується соціальних змін, екологічних змін, глобальних змін.

На сьогодні загрозливі наслідки людської діяльності в екологічній сфері набули системного і загрозливого характеру.

Динаміка екологічного стану, в Україні зокрема, підтверджує, що:

а) зміни, які вносить людина в природу, набули глобального характеру;

б) природоперетворююча діяльність людини перетнула допустимі межі і негативно впливає не тільки на планету, але і на людину, її здоров'я і благополуччя.

Тому відносини в системі: суспільство – культура – природа також потребують удосконалення.

Такі ж проблеми існують в усьому світі. Зокрема, Дж. Форрестер, Д. Медоуза висунули ідею, що світ уже досяг верхньої межі народонаселення, виробництва і споживання невідновлюваних ресурсів, а людство опинилося перед загальною глобальною катастрофою.

Група вчених із Голландії, Японії, Англії (Х. Лінненман, Й. Кайа, Й. Судзукі, Я. Тінберген, Е. Ласло, Д. Габора та інші) довели, що обмеженість джерел енергії, продуктів, мінералів тощо не абсолютна, а відносна і є наслідком структурних диспропорцій.

У таких складних умовах вирішення як глобальних проблем, так і в Україні можливе лише за умови, що культура оволодіє свідомістю людей, а культурність стане нормою співжиття. Оскільки культура – це насамперед розвиток людства. Глобальні проблеми є наслідком культурного розвитку і одночасно виступають його гальмом. Культурний процес є складовою у системі діяльності людини і забезпечує зворотній зв'язок.

Академік В. Вернадський не випадково зазначав, що людство з його прискореним темпом розвитку – це «нова небувала геологічна сила».

Людина є суб'єктом її лідерства і бере на себе не лише моральну, а й правову відповідальність як у відношенні до власного життя, так і до всього суцього на планеті Земля. Сьогодні постає питання, чи відповідає призначення людини її екологічній, загальнолюдській культурі, чи здатна вона спрогнозувати наслідки своєї діяльності?

Рональд Хіггінс – один із керівників лондонської школи економічних досліджень, філософ, соціолог, дипломат у 1978 р. у праці «Сьомий ворог» робить невтішний прогноз у рівні загальнолюдської культури на 20 років, який справдився.

У висновку Рональд Хіггінс зауважує про необхідність об'єднання всіх народів для вирішення спільних проблем і це є необхідною умовою прогресу людства. Сьогодні слід відмовитись від національного егоїзму та розвивати почуття єдиної людської спільноти.

Приєднуючись до девізу Беніто Хуареса «Повага до інших у стосунках між людьми і між державами – це мир», можна зробити **висновок**, що:

– Людство усвідомило важливість наявності культурної і моральної складових для подальшого вирішення спільних проблем.

– Для удосконалення культурної і моральної складових у житті українського суспільства необхідно застосувати чинники системного підходу, які передбачають множинність та різноманітність напрямів удосконалення як-то: культура поведінки, культура надання послуг, культура споживання послуг, культура комунікації, екологічна культура, професійна культура, управлінська культура, політична культура, економічна культура, культура відпочинку та ін.

Виховання або самовиховання цих чинників починається з розуміння необхідності їх набуття як необхідної умови досягнення високого рівня людського та економічного розвитку в Україні.

Незаперечним підтвердженням цієї тези є історичний аспект дослідження культурної складової у розвитку передових країн світу.

Оскільки культура і моральність, це та світотворча матерія з якої формуються базові цінності суспільства, від того, якими є ці цінності і залежить якість життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Політика. Сочинения в 4-х т. / Аристотель – М. – 1984. – Т. 4. – 381 с.
2. Головаха Є. Соціальний цинізм і аномія в українському суспільстві: загальна динаміка і останні зміни / Є. Головаха // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Випуск 1 (15). – Том 1. – Київ. – 2014. – С. 49–56.

3. Головаха Є. І. Інтерв'ю «Газеті по-українськи» від 22.03.2016 року: «Чому Україна опустилася у рейтингу щастя» / Є. І. Головаха // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/>

4. Дзюба І. Між культурою і політикою / І. Дзюба; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : Сфера. – 1998. – 374 с.

5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна – К.: – НАДУ. – 2010. – 820 с.

6. Історія соціологічної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі [Н. В. Коваліско, В. М. Онищук, Н. М. Цимбалюк та ін.]. – Львів: «Новий Світ-2000». – 2016. – С. 351.

7. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія». – 2007. – 360 с.

8. Матарассо Ф., Лэндри Ч. Двадцять одна стратегическая дилемма культурной политики / Ф. Матарассо, Ч. Лэндри // Библиотека в эпоху перемен: (философско-культурологические и информационные аспекты): Информационный сборник. – 01/2005. – Вып. 1 (25). – С. 101–112.

9. Диалоги Платон / Платон Диалоги. – «АСТ», «Астрель». – 2011 г. – 352 с.

10. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання. – 2006. – 291 с.

11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит – М. – Соцэґиз – 1962. – 684 с.

12. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир. – Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2014. – 416 с.

13. Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг за ред. д. е. н. В. Ворони, д.соц. н. М. Шульги. – Надруковано ТОВ «Фоліант». – 636 с.

14. Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions (with A.L. Kroeber). – Y. – 1963.

References

1. Aristotel'. Polytyka. Sochynenya v 4-kh t. / Aristotel' – М. – 1984. – Т. 4. – 381 s.

2. Holovakha Ye. Sotsial'nyj tsynizm i anomiiia v ukrains'komu suspil'stvi: zahal'na dynamika i ostanni zminy / Ye. Holovakha // Ukrains'ke

suspil'stvo: monitorynh sotsial'nykh zmin. – Vypusk 1 (15). – Tom 1. – Kyiv. – 2014. – S. 49–56.

3. Holovakha Ye. I. Interv'iu «Hazeti po-ukrains'ki» vid 22.03.2016 roku: «Chomu Ukraina opustylasia u rejtynhu schastia» / Ye. I. Holovakha // [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: <http://i-soc.com.ua/institute/>

4. Dziuba I. Mizh kul'turoiu i politykoiu / I. Dziuba; Natsional'nyj un-t «Kyievo-Mohylians'ka akademiia». – Kyiv : Sfera. – 1998. – 374 s.

5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна – К.: – НАДУ. – 2010. – 820 с.

6. Istoriia sotsiolohichnoi dumky: navchal'nyj entsyklopedychnyj slovnyk-dovidnyk / za nauk. red. V. M. Pichi [N. V. Kovalisko, V. M. Onyschuk, N. M. Tymbaliuk ta in.]. – L'viv: «Novyj Svit-2000». – 2016. – С. 351.

7. Mats'ko L. I., Kravets' L. V. Kul'tura ukrains'koi fakhovoi movy: Navch. posib. – K.: VTs «Akademiia». – 2007. – 360 s.

8. Matarasso F., Lendry Ch. Dvadsat' odna stratehycheskaia dylemma kul'turnoj polytyky / F. Matarasso, Ch. Lendry // Byblyoteka v epokhu peremen: (fylosofsko-kul'turolohycheskye y ynformatsyonnye aspekty): Ynformatsyonnyj sbornyk. – 01/2005. – vyp. 1 (25). – S. 101–112.

9. Dyalohy Platon / Platon Dyalohy. – «AST», «Astrel'». – 2011 h. – 352 s.

10. Radevych-Vynnyts'kyj Ya. Etyket i kul'tura spilkuvannia: Navch. posib. – 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: Znannia. – 2006. – 291 s.

11. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychnakh bohatstva narodov / A. Smyt – M. – Sotsekhyz – 1962. – 684 s.

12. Toftul M. H. Suchasnyj slovnyk z etyky. – Zhytomyr. – Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. – 2014. – 416 s.

13. Ukrains'ke suspil'stvo 1992–2010. Sotsiolohichnyj monitorynh za red. d. e. n. V. Vorony, d.sots. n. M. Shul'hy. – Nadrukovano TOV «Foliant». – 636 s.

14. Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions (with A. L. Kroeber). – Y. – 1963.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Євдокимова Валентина Володимирівна, кандидат соціологічних наук, ст. викладач кафедри соціології факультету журналістики та міжнародних відносин

Київський національний університет культури та мистецтв
evvv@evdokimova.kiev.ua

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Евдокимова Валентина Владимировна, кандидат социологических наук, старший преподаватель кафедры социологии факультета журналистики и международных отношений

Київський національний університет культури і мистецтв

evvv@evdokimova.kiev.ua

DATA ON AUTHOR

Ievdokymova Valentyna V., PhD in Sociology Senior lecturer in Sociology Department of Faculty of Journalism and International Relations *Kyiv National University of Culture and Arts*

evvv@evdokimova.kiev.ua

УДК 004.77:37

ГЛОБАЛЬНА МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ЯК ЕФЕКТИВНЕ ДЖЕРЕЛО БЕЗМЕЖНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ОСВІТЯН

Верещака І. М.

У статті розглядається термін «інтернет» як простір сучасних, безмежних, загальнодоступних інформаційних ресурсів. Розглянута стисла історія появи Інтернет і що він почав значити в сучасному часі. Також акцентовано увагу на використанні інтернет-джерел освітянами для пошуку, вивчення, обробки та аналізу інформації. Вказані особливості Інтернет, переваг електронних джерел над друкованими виданнями. Акцентовано увагу на якості інформації з глобальних ресурсів, розглянуті загальні правила пошуку потрібної інформації. Зазначено, що саме потрібно мати і знати для використання мережі Інтернет як ефективного ресурсу інформації.